

Den ene konges død

Harald havde nok ikke forestillet sig, at han skulle dø af en pil gennem halsen. Men at livet skulle ende på slagmarken i et fremmed land, kom næppe bag på ham. Harald Sigurdsson, bedre kendt som Harald 3. Hårderåde, var konge af Norge, og inden han mødte sit endeligt for engelsk hånd nær Stamford Bridge den 25. september 1066, havde han levet et liv ved sværdet. Dette slag var blot ét blandt mange på Haralds CV, men ud over at markere hans personlige endeligt kom det også til at give genlyd langt ud i eftertiden, faktisk helt til vores nutid, hvor historieskrivningen har udråbt netop dette slag som en skelsættende begivenhed.

Slaget markerede nemlig enden på en næsten 300 år lang periode, hvor søfarere af primært skandinavisk herkomst tog på togter til klostre og byer i Vesteuropa. Her plyndrede de, opkrævede betaling og opnåede på sigt både herredømme og politisk anerkendelse. Generationer af fagfolk inden for historiefaget har ved Haralds død sat slutpunktet for den del af den europæiske middelalderhistorie, som mange elsker, og nogle elsker at hade. Nemlig vikingetiden.

Men lad os først se nærmere på manden, der faldt ved Stamford Bridge. Vi kender Harald Hårderåde fra et væld af skriftlige kilder. Nogle bidrager med historiske oplysninger, andre viser os, hvordan

Historien blev også skrevet ned i middelalderen. I sin krønike fortalte munken Matthew Paris (ca. 1200-1259) om fortidens begivenheder, herunder om den engelske kong Edvard Bekenderen. Dette illuminerede håndskrift viser Slaget ved Stamford Bridge, hvor englænderne fik stoppet Harald Hårderådes erobringforsøg.

|| *Fra La estoire de seint aedward le rei translatee de latin/ Matthew Paris/ Cambridge University Library*

han blev erindret. De norske kongesagaer, der blev skrevet i Island i 1220'erne og 1230'erne, spiller en central rolle. Blandt dem er Harald Hårderådes saga, der indgår i den islandske lærde Snorri Sturlusons (1179-1242) storværk *Heimskringla*. Saxo Grammaticus' (ca. 1165-1208) *Gesta danorum* fra slutningen af 1100-tallet fortæller også om Harald Hårderåde og hans forhold til Danmark. Disse fortællinger om svundne tider, kaldet krøniker, er politiske værker, der prøvede at forklare, legitimere og dømme samtidige magtforhold igennem historiskrivning – og derfor havde de gerne en agenda med det, der blev skrevet.

Krønikernes udvalg af oplysninger må siges at være subjektivt, og dog kan de ikke alle afvises. Vi har nemlig andre kilder til rådighed, som hjælper med at adskille det sandsynlige fra det fantasifulde – bl.a. skjaldedigte. Skjaldedigte var mundtlige kompositioner, der bl.a. havde til formål at rose høvdingenes militære bedrifter, og det gælder også for Harald Hårderåde. Nogle af disse blev samlet og skrevet ned et par hundrede år efter Haralds død,

og vurderingen er, at de blev komponeret samtidig med Haralds levetid eller snart derefter.

Der er også flere mere eller mindre samtidige kilder med oprindelse uden for Skandinavien, fx *Den angelsaksiske krønike* og Adam af Bremens (ca. 1040-1081) *Gesta hammaburgensis ecclesiae pontificum* fra ca. 1075 – et tendentiøst skrift, hvis formål var at promovere Hamborg-Bremens position som ærkebispesæde for Norden. Der er også Vilhelm af Jumièges' *Gesta normannorum ducum* fra ca. 1070 og enkelte byzantinske kilder. Ud over at være kronologisk tættere på begivenhederne blev disse tekster skabt af nogle, som ikke havde interesse i at sætte Harald i et særligt positivt lys – snarere tværtimod. De bidrager dermed til at skabe en mere nuanceret fremstilling af ham. Lad os med disse kilder tegne Haralds livsforløb.

Efter alt at dømmes var Harald Hårderåde født i året 1015. Som søn af kongen over Ringerike i nutidens Norge var han også igennem sin mor halvbror til Olav Haraldsson (-1030), der fik tilnavnet ”den Hellige”. Olav blev konge over Norge omkring Haralds fødsel. I 1028 mistede Olav sin kongetitel til den danske Knud den Store (ca. 995-1035), og to år senere, den 29. juli 1030, faldt han i kamp mod Knuds norske allierede i slaget ved Stiklestad. Harald Hårderåde var med stor sandsynlighed til stede ved Stiklestad, hvor han kæmpede på sin halvbrors side. Efter nederlaget måtte den blot 15-årige og sårede Harald flygte til de områder i Østeuropa, som omtales i de norrøne kilder som Garðaríke – Rus-fyrstedømmet med magtcentrum i Kyiv i det nuværende Ukraine.

I 1034 drog han videre til Konstantinopel. Som mange våbenføre mænd fra Norden på denne tid, også kendt som ”væringer”, tilsluttede han sig den kejserlige garde og deltog i adskillige militære tog-

ter. Efter næsten et årti i kamp på vegne af en anden herre begyndte Haralds rejse tilbage til Skandinavien. Hans hjemtur gik igennem Rus-fyrstedømmet, hvor han giftede sig med Ellisiv (ca. 1025-1066/1067), datteren af den storfyrste, han tidligere havde tjent.

Harald vendte tilbage til sit hjemland med et glørværdigt ry og en omfattende formue, som han havde tjent i sin tid i byzantinsk militærtjeneste. Her blev han i 1046 anerkendt som medregent sammen med sin nevø og daværende konge over både Norge og Danmark, Magnus den Gode (ca. 1024-1047). Da Magnus døde året efter uden anden legitim efterfølger, blev Harald enekonge over Norge.

Som konge over Norge havde Harald en omfattende politisk vision. Han ville bl.a. udbrede brugen af kongelige mønter som betalingsmiddel. Han arbejdede også for en selvstændig kirke, som ikke var afhængig af ærkebispesædet i Hamborg-Bremen, der på dette tidspunkt havde ansvar for den kirkelige organisation i Skandinavien. Til dette formål hentede Harald derfor gejstlige i England og lod de norske biskopper blive indviet der. Han tilkaldte også gejstlige fra Rus-fyrstedømmet og Konstantinopel. Efterhånden var der flere biskopper i Haralds følge, og kilder peger på, at han fik bygget kirker i både handelsbyerne Nidaros (Trondheim) og Oslo, som han i stigende grad brugte som magtbaser. I 2016-2017 blev der udgravet spor efter kirker i Trondheim, der er dateret til ca. midten af 1000-tallet. De materielle spor bakker dermed op om de skriftlige kilders udsagn.

I kilderne fremstår Harald af og til som en nærmest enevældig konge. Hans strenge regeringsstil, der er årsagen til hans frygtindgydende tilnavn, ”hård-råd”, gik især ud over dem, der tidligere havde ført Magnus til magten, eller dem, der ikke brød sig om idéen om et samlet norsk rige. Han arbejdede

de nemlig for den såkaldte ”rigssamling”, hvor de forskellige regioner i Norge skulle anerkende ham som deres fælles konge. Harald var altså en konge, der gerne brugte diplomati til konfliktløsning og alliancesikring, men vold og trussel kom ofte på banen, når ord ikke slog til.

Udenlands førte han en vedvarende kamp mod Knud den Stores nevø, Svend Estridsen (ca. 1020-1076), om herredømmet over Danmark. Konflikten resulterede i flere sammenstød og søslag i slutningen af 1040’erne og mere sporadisk igennem 1050’erne. Disse slag må have krævet mobilisering af massive ressourcer fra norsk side og giver hermed en idé om Haralds magt. Efter endnu et slag ved Niså i 1062 opgav Harald ambitionen om dansk herredømme og anerkendte i 1064 Svend Estridsen som konge. Men for Harald betød det ikke fred. Snart skulle omstændighederne på den anden side af Nordsøen kræve, at hans militære stamina kom i spil igen.

I Harald Hårderådes ungdom herskede Knud den Store over et ”imperium”, som strakte sig over Nordsøen og inkluderede både Danmark, Norge og England. Inden da havde England længe været en del af den danske og norske interessesfære, men det var først med Svend Tveskægs (ca. 963-1014) erobring i 1013, at en skandinav vandt sig hele England. Efter Knud den Stores død i 1035 blev imperiet splittet. England gik til Hardeknud (1020-1042), mens Danmark og Norge endte hos norske Magnus den Gode. Inden han døde, nåede Hardeknud at udpege sin halvbror på mødrene side, Edvard Bekenderen (ca. 1003-1066), til tronfølger i England – med støtte fra det engelske aristokrati.

Som søn af Knud den Stores søster havde Svend Estridsen også et næsten lige så legitimt krav på den engelske trone som Edvard Bekenderen i 1042, men

han var nok for optaget af at sikre sig kontrol over Danmark til at følge op på det. Det samme gjaldt for Magnus. Selv om englænderne åbenbart frygtede, at Magnus ville gøre krav på deres rige, gik det som aftalt til Edvard. Under ham nød England en form for fred i mere end 20 år. Men med hans død den 5. januar 1066 blev posen rystet igen.

I sin fromhed havde Edvard Bekenderen nemlig glemt at sikre sig legitime tronfølgere på biologisk vis, og han fik derfor udpeget sin svoger Harald Godvinson (ca. 1020-1066), på det tidspunkt jarl af Wessex, som sin efterfølger.

Harald Hårderåde havde imidlertid ikke glemt, at han som Knud den Stores efterfølger via Magnus også havde et legitimt krav på England. I 1066 fik Harald et uventet tilbud. Der var nemlig opstået konflikt mellem Harald Godvinson og hans bror, Toste (-1066), som tilbød Harald Hårderåde sin hjælp, i tilfælde af at han ville forsøge at erobre England. Med denne støtteerklæring i baglommen krydsede Harald Hårderåde Nordsøen tidligt i september 1066. Ifølge legenden var hans flåde ca. 300 skibe stærk, og den søgte i første omgang mod Humberfloden. Antallet af skibe var inklusive forstærkninger fra Shetlands- og Orkneyøerne, som længe havde indgået i de norske kongers interessesfære.

Harald Hårderådes kampagne startede med et brag. Ved Fulford vandt han over de engelske styrker, og derefter besatte han York. Det blev sidste gang nogensinde, en skandinavisk hær vandt sejr på engelsk territorie.

Modsvaret kom prompte fra den nyudklækkede konge af England, Harald Godvinson. Den 16. september 1066 forlod han London med sin hær og hastede mod York. Den 25. september stødte de to hære sammen ved Stamford Bridge uden for byen. De skandinaviske styrker så en kort stund ud til at

få overhånd, men heldet vendte, da Harald Hårderåde blev ramt af en pil. Han døde kort efter. Harald Godvinson tilbød sin bror Toste fred, men han afviste ham, og kampen fortsatte, indtil Toste også faldt. Harald Godvinson blev sejrherre, og Norge havde mistet sin konge.

Harald Hårderåde blev hurtigt efter sin død beskrevet i fordømmende toner. Han blev kaldt ”Nordens lyn og alle danske øers uvætte”, og han blev genstand for et væld af fortællinger, hvoraf mange fik et legendeagtigt skær i årenes løb. Det gælder fx nogle aspekter af Haralds år i Konstantinopel. I *Heimskringla* prøvede Snorri at forklare Haralds formue med, at han som leder af væringegarden deltog tre gange i pólútasvarf – et norrønt ord, som kan oversættes til ”paladsplyndring”. Ifølge Snorri var dette åbenbart sædvane i anledning af en kejsers død. Den forklaring er der dog ingen spor af i de byzantinske kilder; så hvis Harald Hårderåde havde plyndret det kejserlige palads, var det nok uden nogens tilladelse.

Skønt man med rette kan betvivle nogle af de farverige detaljer, som pryder fortællingerne om hans bedrifter, nåede Harald Hårderåde inden Stamford Bridge at leve et ekstraordinært liv. Dette liv var muligt på grund af de netværk, som generationer af skandinaver før ham havde etableret på tværs af Europa. Samtidig voksede han op i en forholdsvis ny verden, hvor kongen både var krigsherre, møntherre og kirkens ven. Et nyt Europa var på vej, og en hertug fra Normandiet, Vilhelm Bastarden (ca. 1028-1087), skulle være med til at skabe den.

Den anden konges brød

Vilhelm var gjort af samme stof som Harald Hårderåde. Han blev født i byen Falaise som søn af hertugen af Normandiet og en kvinde af lavere